
ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

УДК 070:004.438.5]:811.161.2'37(477.6)

DOI [https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2021.2\(46\).1](https://doi.org/10.32840/cpu2219-8741/2021.2(46).1)

Г. В. Микитів

*старший викладач кафедри видавничої справи та редагування
e-mail: gmykytiv@ukr.net, ORCID: 0000-0001-6195-2994
Запорізький національний університет
вул. Жуковського, 66 б, м. Запоріжжя, Україна, 69600*

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ СИМВОЛІЧНОГО ОБРАЗУ ДОНБАСУ В НОВИННИХ МЕДІАТЕКСТАХ

Мета дослідження – з'ясування засобів формування символічного образу Донбасу в сучасних медіатекстах.

Методологія дослідження. У ході написання статті використано загальнонаукові методи: узагальнення, синтезу та системного аналізу, – які дали змогу виявити й систематизувати засоби формування символічного образу Донбасу в новинних медіатекстах, їх порівняння та зіставлення, виявлення семантичних і структурних особливостей; лінгвосоціотичного аналізу як спеціально-наукового методу дослідження для розкриття контенту концептуального образу Донбасу в новинному медіадискурсі.

Результати. За результатами дослідження встановлено, що поняття концептуалізації належить до центральних та основоположних у когнітивній лінгвістиці й розглядається як процес утворення та формування концептів у свідомості людини. З'ясовано, що концептуалізація образу Донбасу в новинних медіатекстах, у яких висвітлюються воєнні дії на Сході України, базується на символічних образах – ойконімах, які формують ментальне поле споживача інформації та створюють у його уяві образи, наділені символічним змістом. Схарактеризовано структурні та стильові особливості топонімів, виявлено, що вони мають здебільшого однокомпонентну структуру, рідше – двокомпонентну. Встановлено, що семантична структура ойконіма в новинних медіатекстах містить низку загальних та одиничних значень, що утворюють певний інформаційно-культурний контекст і формують символічний образ Донбасу. Також визначено напрями подальших наукових пошуків.

Новизна. Уперше виявлено й систематизовано засоби формування символічного образу Донбасу в сучасних новинних медіатекстах; з'ясовано їх семантичні особливості та схарактеризовано структуру; доведено, що засобами концептуалізації символічного образу Донбасу в новинному медійному просторі виступають ойконіми.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що їх можна використовувати авторам новинних медіатекстів при висвітленні воєнних дій на Сході України для формування ментального поля споживачів інформації та створення концептуального символічного образу Донбасу.

Ключові слова: символ, образ, символічний образ, концептуалізація, новинний медіатекст, ойконім, семантика, структура.

I. Вступ

За останні десятиліття питання концептології ставало предметом дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних науковців (Н. Арутюнова, М. Болдирев, А. Вежбицька, С. Воркачов, Р. Джонсон, О. Кагановська, В. Карасик, О. Кубрякова, Дж. Лакофф, А. Приходько, О. Селиванова, Г. Слишкін, Ю. Степанов, В. Телія, Ч. Філлмор, Р. Фрумкіна та ін.). Основними для когнітивної лінгвістики стають проблеми представлення знань мовними формами та концептуальної організації знань у процесах розуміння й породження словесних повідомлень. Одне із

центральної та основоположних понять у когнітивній лінгвістиці – концептуалізація. Вона передбачає виділення мінімальних змістовних одиниць.

Зрозуміти й дослідити способи концептуалізації світу можна, тільки володіючи певним набором знань з нової наукової парадигми, до об'єктів якої входять такі категорії, як концептуалізація, категоризація, концепт, картина світу (концептосфера) [4, с. 10].

Ми поділяємо думку А. Приходька, який витлумачує концептуалізацію як когнітивно-семантичний процес перетворення зовнішніх одиниць у внутрішні за допомогою правил ментальної трансформації. Це процес структуризації знань та досвіду, який приводить до створення концептів [5, с. 20–21].

У широкому розумінні концептуалізація розглядається як процес утворення й формування концептів у свідомості людини. Процес концептуалізації є неможливим без мови, оскільки в мові людини міститься інформація, яка свідчить про весь набутий досвід, практичні та життєві знання індивіда [3].

Дослідник А. Бабушкін розглядає концептуалізацію як «первинну теоретичну форму, що забезпечує теоретичну організацію матеріалу; як схему зв'язків понять, які відображають можливі тенденції до змін; як спосіб організації мисленнєвої роботи, що дозволяє рухатись від матеріалу і первинних теоретичних концептів до більш абстрактних конструктів, покладених в основу побудови картини бачення досліджуваного сегмента реальності» [1, с. 57–58].

Український учений В. Кононенко стверджує, що до структури концепту через образ і поняття входить символ. Асоціативно-суб'єктивне, конотативно-оцінне наповнення словесного образу в його русі до символу як втілення концептуального значення об'єктивується через усвідомлення символічного як носія концептуального смислу. Якщо концепт утілюється і в слові, і в опредмеченому понятті, тобто передбачає асоціативне нашарування культурних смислів на основне значення, то словесний символ забезпечує реалізацію всіх форм утілення концепту, бо є і словом, і образом, і – здебільшого – номінованим матеріальним предметом [2, с. 74–75].

На думку О. Селіванової, основою процесів символізації є певна міра образності. На відміну від знака, символ є не просто конвенційним у лінгвокультурній спільноті, а канонізованим, його семіотична природа значно складніша, він згортає різні концептуальні сфери на підставі глибинних асоціацій, є культуромістким [6, с. 297].

II. Постановка завдання та методи дослідження

Мета дослідження – з'ясування засобів формування символічного образу Донбасу в сучасних медіатекстах.

У ході написання статті використано загальнонаукові методи: узагальнення, синтезу та системного аналізу, – які дали змогу виявити й систематизувати засоби формування символічного образу Донбасу в новинних медіатекстах, їх порівняння та зіставлення, виявлення семантичних і структурних особливостей; лінгвосеміотичного аналізу як спеціально-наукового методу дослідження для розкриття контенту концептуального образу Донбасу в новинному медіадискурсі.

III. Результати

У сучасних новинних медіатекстах при висвітленні воєнних дій на Сході України активно використовується образ Донбасу, який концептуалізується через ойконіми, що формують його символічне значення: *З мінометів 82-міліметрового калібру вели вогонь по укріпленнях сил АТО навколо Мар'їнки і шахти Бутівка. Гранатомети і легке піхотне озброєння застосували біля Авдіївки і Водяного, а зі стрілецької зброї обстрілювали Широкине* (Корреспондент.net, 4 січня 2018 р.); *На луганському напрямку понад чотири години ворог обстрілював позиції української армії в районі Світлодарської дуги. Спочатку бойовики з великокаліберних кулеметів за підтримки 120-міліметрових мінометів провокували захисників Луганського і випустили недалеко від цього населеного пункту близько півсотні боєприпасів, а згодом з кулеметів і гранатометів вели вогонь на підступах до Світлодарська. На донецькому напрямку окупанти стріляли з важких мінометів калібру 120 мм по захисниках Павлополя, а з озброєння БМП, гранатометів і кулеметів – поблизу Талаківки. Навколо Новотроїцького противник також активізувався в обідній час* (Корреспондент.net, 9 січня 2018 р.); *На Донецькому напрямку із заборонених Мінськими домовленостями 120 мм мінометів окупанти обстріляли Авдіївку. Близько опівночі противник з гранатометів, великокаліберних кулеметів та стрілецької зброї вів вогонь по позиціях сил АТО поблизу Мар'їнки, а міномети калібру 82 мм застосовував неподалік Кам'янки* (Українська правда, 24 березня 2018 р.).

Символічний образ Донбасу в новинних медіатекстах маркований такими репрезентантами-топонімами, як *Авдіївка, Мар'їнка, Світлодарськ, Широкине, Водяне, Бутівка, Красногорівка, Гнупове* тощо, концептуальні ознаки яких проєктуються на зміст словесних образів і формують їх семантику.

Концептуальний образ Донбасу інтегрується в масову свідомість через ойконіми, які використовуються в медіатекстах, і формує в уяві споживача інформації концептуальний символ: *На луганському напрямку сепаратисти обстрілювали українські позиції біля Троїцького з 120-мм мінометів, зенітної установки і великокаліберних кулеметів. З протитанкового ракетного комплексу вони обстрілювали захисників Кримського, з гранатометів – захисників Катеринівки, а зі стрілецької зброї НЗФ порушували перемир'я неподалік Станиці Луганської. Також вівся вогонь з мінометів калібру 120 і 82-мм неподалік Новозванівки, а по позиціях*

поблизу **Новоолександрівки** сепаратисти стріляли з гранатометів і великокаліберних кулеметів. **На донецькому напрямку** основна вогнева активність ворога була зосереджена на **Приазов'ї**. Зокрема, міномети калібру 120-мм і 82-мм, гранатомети і великокаліберні кулемети бойовики застосували біля **Лебединського**. З 82-мм міномета і піхотного озброєння вони вели вогонь по українських опорних пунктах поблизу **Павлополя**, а з мінометів калібру 120-мм – в районі **Широкиного**. Крім того, неподалік **Богданівки** противник зробив обстріл з озброєння БМП, а біля **Водяного** – зі стрілецької зброї (Корреспондент.net, 7 лютого 2018 р.); **На донецькому напрямку з гранатометів обстріляні українські позиції в Опитному, Ново-троїцькому, Лебединському та Гранітному** (Українська правда, 27 березня 2018 р.).

За структурою в новинних медіатекстах використовуються однокомпонентні та двокомпонентні ойконіми: **На луганському напрямку** противник кілька разів порушив режим припинення вогню на **Світлодарській дузі**, обстрілявши з 82-міліметрових мінометів і великокаліберних кулеметів захисників **Луганського**. Поблизу **Станиці Луганської** сепаратисти влаштували нетривалий обстріл зі стрілецької зброї (Корреспондент.net, 20 січня 2018 р.); **З БМП окупанти вели вогонь по силах АТО поблизу Гнutowого, зі стрілецької зброї – неподалік шахти Бутівка, Кам'янки, Мар'їнки та Красногорівки** (Українська правда, 26 березня 2018 р.).

В основі творення образу-символу Донбасу лежать власні назви – ойконіми, які породжують нові смисли, унаслідок яких утворюються концепти як змістовні концептуальні структури, а відтак формується концептуальна картина світу. Також на позначення концепту Донбасу вказує обставина місця на луганському напрямку, на донецькому напрямку, що експліцитно виражена в медійному тексті.

IV. Висновки

Концептуалізація як багатогранне, складне явище когнітивної лінгвістики на сьогодні не набула однозначної й остаточної дефініції, оскільки ще перебуває в активному стані свого розвитку та становлення. Попри численні дослідження немає одностайності у витлумаченні поняття «концептуалізація». Відтак, постає потреба в подальшому дослідженні цього когнітивного явища. У новинних медіатекстах концептуалізація як один з основних процесів пізнавальної діяльності людини сприяє осмисленню інформації та її подальшій інтерпретації й членуванню. Символічний образ Донбасу в сучасному інформаційному просторі репрезентує мовну картину світу українців, у якій відображена об'єктивна дійсність. Найбільш продуктивною при концептуалізації образу Донбасу є топонімічна модель, репрезентована власними назвами населених пунктів – ойконімами.

Список використаної літератури

1. Бабушкин А. П. Концепты разных типов в лексике и фразеологии и методика их выявления. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* / под ред. И. А. Стернина. Воронеж : Воронеж. гос. ун-т, 2001. С. 52–57.
2. Кононенко В. І. Символи української мови. 2-ге вид., доповн. і перероб. Київ ; Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2013. 440 с.
3. Костюшкина Г. М. Концептуальная систематика языка, речи и речевой деятельности как объект лингвистики. *Концептуальный анализ языка. Современные направления исследования*. Москва : РАН. Институт языкознания, 2007. С. 119–129.
4. Мишин А. А. Концепты ум и глупость в немецкой и английской языковых картинах мира : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. Владимир, 2007. 23 с.
5. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя : Прем'єр, 2008. 331 с.
6. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 712 с.

References

1. Babushkin, A. P. (2001). Kontsepty raznykh tipov v leksike i frazeologii i metodika ikh vyivleniia [Concepts of different types in vocabulary and phraseology and a method of identifying them]. *Metodologicheskie problemy kognitivnoi lingvistiki – Methodological problems of cognitive linguistics* / pod red. I. A. Sternina. Voronezh : Voronezh. gos. un-t, 52–57 [in Russian].
2. Kononenko, V. I. (2013). Symvoly ukrainskoi movy [Symbols of the Ukrainian language]. 2-he vyd., dopovn. i pererob. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Vyd-vo Prykarpat. nats. un-tu im. V. Stefanyka [in Ukrainian].
3. Kostyushkina, G. M. (2007). Kontseptualnaia sistematika iazyka, rechi i rechevoi deiatelnosti kak obekt lingvistiki [Conceptual taxonomy of language, speech and speech activity as an object of linguistics]. *Kontseptualnyi analiz iazyka. Sovremennye napravleniia issledovaniia*. Moskva : RAN. Institut iazykoznaniiia – *Conceptual analysis of language. Modern directions of research*, 119–129 [in Russian].
4. Mishin, A. A. (2007). Kontsepty um i glupost v nemetckoi i angliiskoi iazykovykh kartinakh mira [The concepts of mind and stupidity in the German and English language pictures of the world]: avtoref. diss... kand. filol. nauk: 10. 02. 04 «Germanskie iazyki». Vladimir [in Russian].
5. Prykhodko, A. M. (2008). Kontsepty i kontseptosystemy v kohnityvno-dyskursyvni paradyhmi linhvistyky [Concepts and conceptual systems in the cognitive-discursive paradigm of linguistics]. Zaporizhzhia: Premier [in Ukrainian].

6. Selivanova, O. O. (2008). Suchasna lnhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]: pidruchnyk. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.02.2021.

Received 14.02.2021.

Mykytiv H. Conceptualization of the Symbolic Image of Donbass in News Media Texts

The purpose of the research is to find out the means of forming a symbolic image of Donbass in modern media texts.

Research methodology. *In the course of writing the article general scientific methods were used: generalization, synthesis and system analysis, which allowed to identify and systematize the means of forming a symbolic image of Donbass in news media texts, their comparison and matching, identification of semantic and structural features; linguistic and semiotic analysis as a special-scientific research method for revealing the content of the conceptual image of Donbass in news media discourse.*

Results. *According to the results of the research it is established that the concept of conceptualization belongs to the central and fundamental ones in cognitive linguistics and is considered as a process of developing and formation of concepts in human consciousness. It was found that the conceptualization of the image of Donbass in news media texts covering military actions in Eastern Ukraine is based on symbolic images – oikonyms, which form the mental field of the consumer of information and create in his imagination images endowed with symbolic content. The structural and stylistic features of toponyms are characterized, it is found that they are characterized mostly by a one-component structure, less often by a two-component one. It is established that the semantic structure of the oikonym in news media texts contains a number of general and individual meanings that form a certain information and cultural context and form a symbolic image of Donbass. The directions of further scientific research are also determined.*

Novelty. *For the first time the means of forming a symbolic image of Donbass in modern news media texts have been identified and systematized; their semantic features are revealed and the structure is characterized; it is proved that the means of conceptualizing the symbolic image of Donbass in the news media space are oikonyms.*

The practical significance of the research results is that they can be used by authors of news media texts in the coverage of hostilities in eastern Ukraine to form a mental field of information consumers and create a conceptual symbolic image of Donbass.

Key words: *image, symbolic image, conceptualization, news media text, oikonym, semantics, structure.*

Мыкытив Г. В. Концептуализация символического образа Донбасса в новостных медиатекстах

Цель исследования – выяснение средств формирования символического образа Донбасса в современных медиатекстах.

Методология исследования. *В ходе написания статьи использованы общенаучные методы: обобщения, синтеза и системного анализа, – которые позволили выявить и систематизировать средства формирования символического образа Донбасса в новостных медиатекстах, их сравнение и сопоставление, выявление семантических и структурных особенностей; лингвосемиотического анализа как специально-научного метода исследования для раскрытия контента концептуального образа Донбасса в новостном медиадискурсе.*

Результаты. *По результатам исследования установлено, что понятие концептуализации относится к центральному и основному в когнитивной лингвистике и рассматривается как процесс образования и формирования концептов в сознании человека. Выяснено, что концептуализация образа Донбасса в новостных медиатекстах, в которых освещаются военные действия на Востоке Украины, базируется на символических образах – ойконимах, которые формируют ментальное поле потребителя информации и создают в его воображении образы, наделенные символическим содержанием. Охарактеризованы структурные и стилевые особенности топонимов, выявлено, что они характеризуются большей частью однокомпонентной структурой, реже – двухкомпонентной. Установлено, что семантическая структура ойконимов в новостных медиатекстах содержит ряд общих и единичных значений, образующих определенный информационно-культурный контекст и формирующих символический образ Донбасса. Также определены направления дальнейших научных поисков.*

Новизна. *Впервые обнаружены и систематизированы средства формирования символического образа Донбасса в современных новостных медиатекстах; выявлены их семантические особенности и охарактеризована структура; доказано, что средствами концептуализации символического образа Донбасса в новостном медианом пространстве выступают ойконимы.*

Практическое значение результатов исследования заключается в том, что их можно использовать авторам новостных медиатекстов при освещении военных действий на Востоке Украины для формирования ментального поля потребителей информации и создания концептуального символического образа Донбасса.

Ключевые слова: *символ, образ, символический образ, концептуализация, новостной медиатекст, ойконим, семантика, структура.*